Egy gimnazista útja a HUNGAROVOX – RUSSON –ig a BEAG-ban (és tovább)

Németh Géza

Beszédkommunikáció és Intelligens Interakciók Laboratóriumok

BME Távközlési és Médiainformatikai Tanszék

A BESZÉD SZÁMÍTÓGÉPES FELDOLGOZÁSA MAGYARORSZÁGON

NJSZT ITF

2018. SZEPTEMBER 28..

SmartLab Intelligent Interactions

http://smartlab.tmit.bme.hu

NVIDIA GPU EDUCATION CENTER

Út a beszédszintézishez

- 1977 érettségi + felvételi (de hova???)
- BME Vill. -> hangmérnökség, mint kompromisszum
- 1 év katonaság
- 2 év nagyon alap képzés
- TDK témakiírás -> Gordos Géza – Ferenczy Pál
- 18 órázás az osztályon (Podoletz György, Kovács Pál, Ambrus Sándor, Bárányné Sülle Gabriella és még sokan mások)
- Beszéddetektor, beszéd-zaj adatbázis
- Diplomaterv – VoxAlarm (Takács György) - Hogyan tovább???

Út a BEAG-ba

- Szakmérnöki képzés, mint kutatói pálya lehetőség
- Kiinduló téma: digitális jelfeldolgozás -stúdiótechnika
- Szakdolgozat: MEA 8000 fejlesztői rendszer
- Végzés után:
  - Stúdiótech főosztályvezető: „Az egyetemről úgysem jön semmi használható”
  - AHFF főosztályvezető (Balogh Géza) felvett beszédtechnológiai fejlesztésekhez.
  - Laborvezető: Vinkovits Sándor, majd Bálint Zoltán
  - Beszédfelismerő és szintetizátor fejlesztés (CP/M Syster)

Alapkutatás (formáns) 2

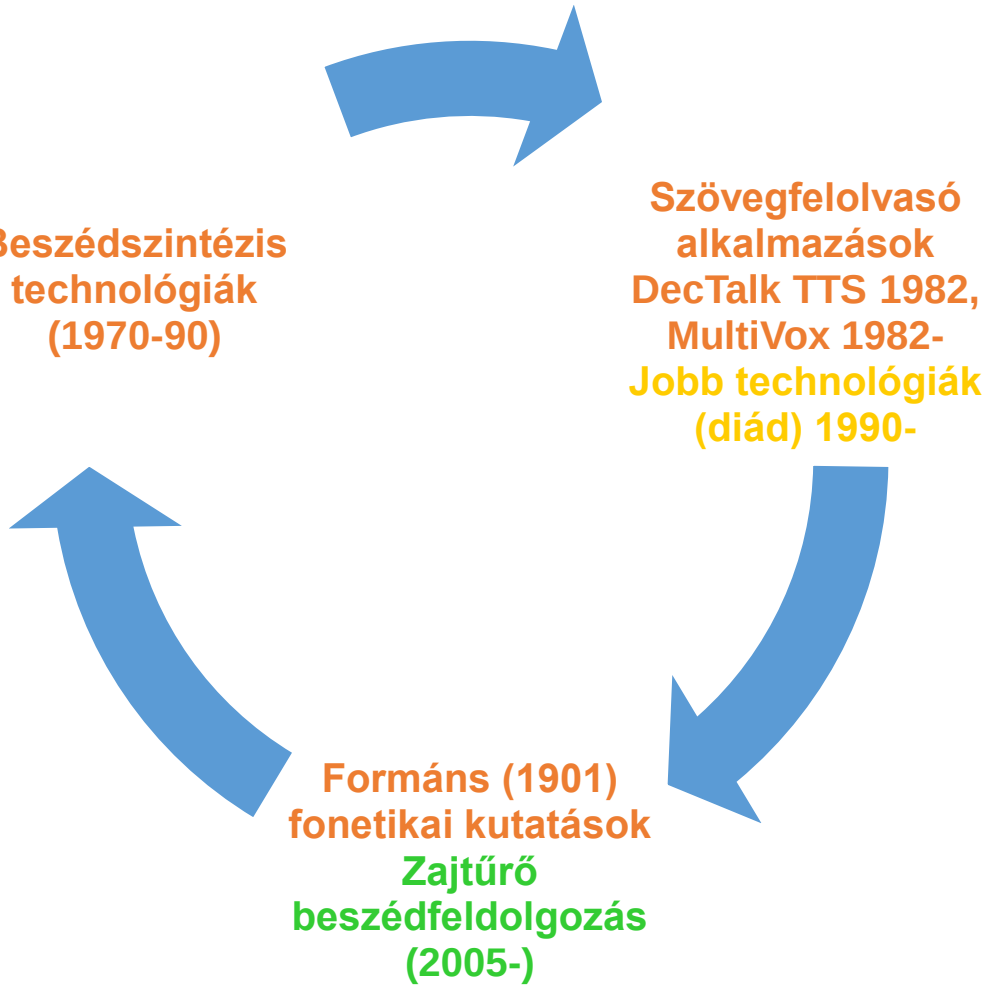

Alapkutatás (formáns 1791-) 1

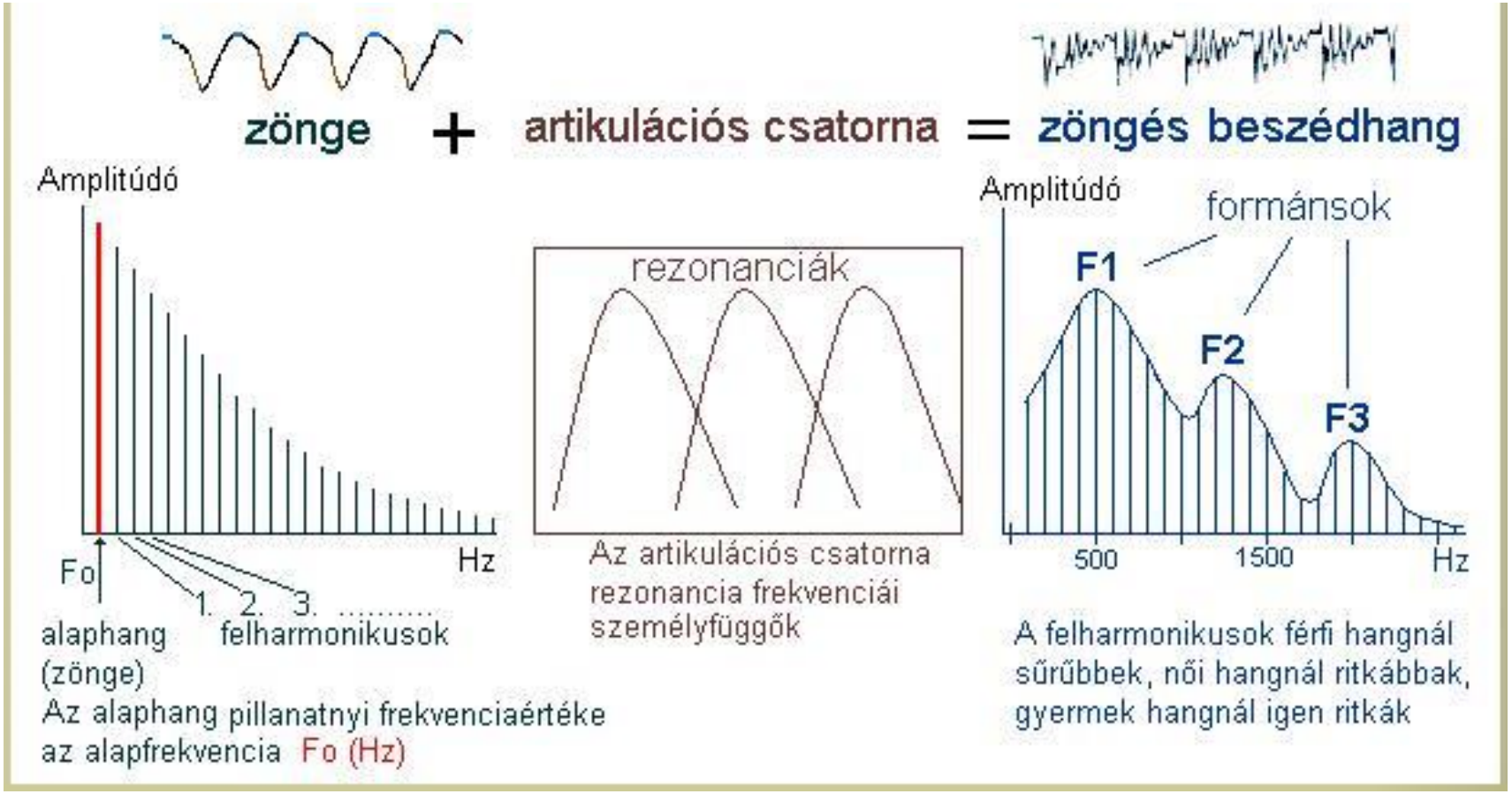

Előzmények

Kempelen Farkas 1791

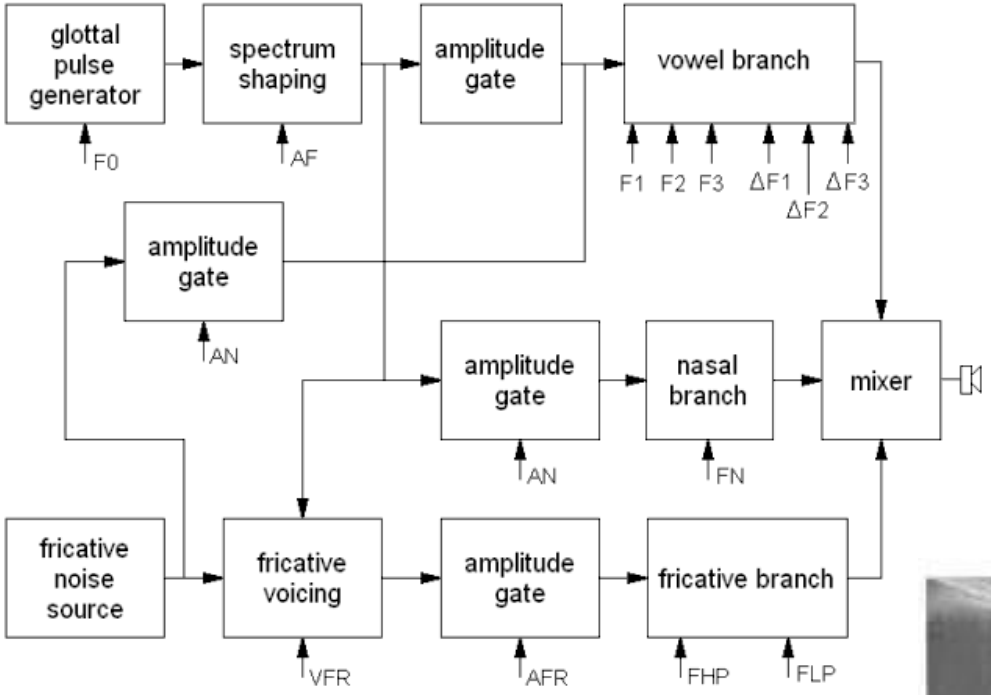

HungaroVox 1982

Magyarul és oroszul szólal meg a Voxton – a beszélőgép

A helyiségben csak *ketten* vagyunk. Mindketten hallgatunk. *A harmadik* beszél!?!

Nem sajtóhiba: a harmadik ugyanis nem személy, hanem *gép, amelyik beszélni tud.* Neve: *Voxton.* A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének fonetikai osztályán *dr. Bolla Kálmán* osztályvezető mutatja be a magyarul és oroszul tudó beszélő rendszert.

A világon magyarul először megszólaló gép folyamatos szövege a következő volt:

„Figyelem, figyelem! Jó napot kívánok! A Voxton köszönti hallgatóit. Magyar nyelvű szintetikus beszédet hallanak. A Voxton elnevezés a vox és a ton szavak összevonásából származik. Elődje a Voxon, a vox- és szonuszból kapta a nevét. A Voxonnal — az első magyar nyelvű személytelen

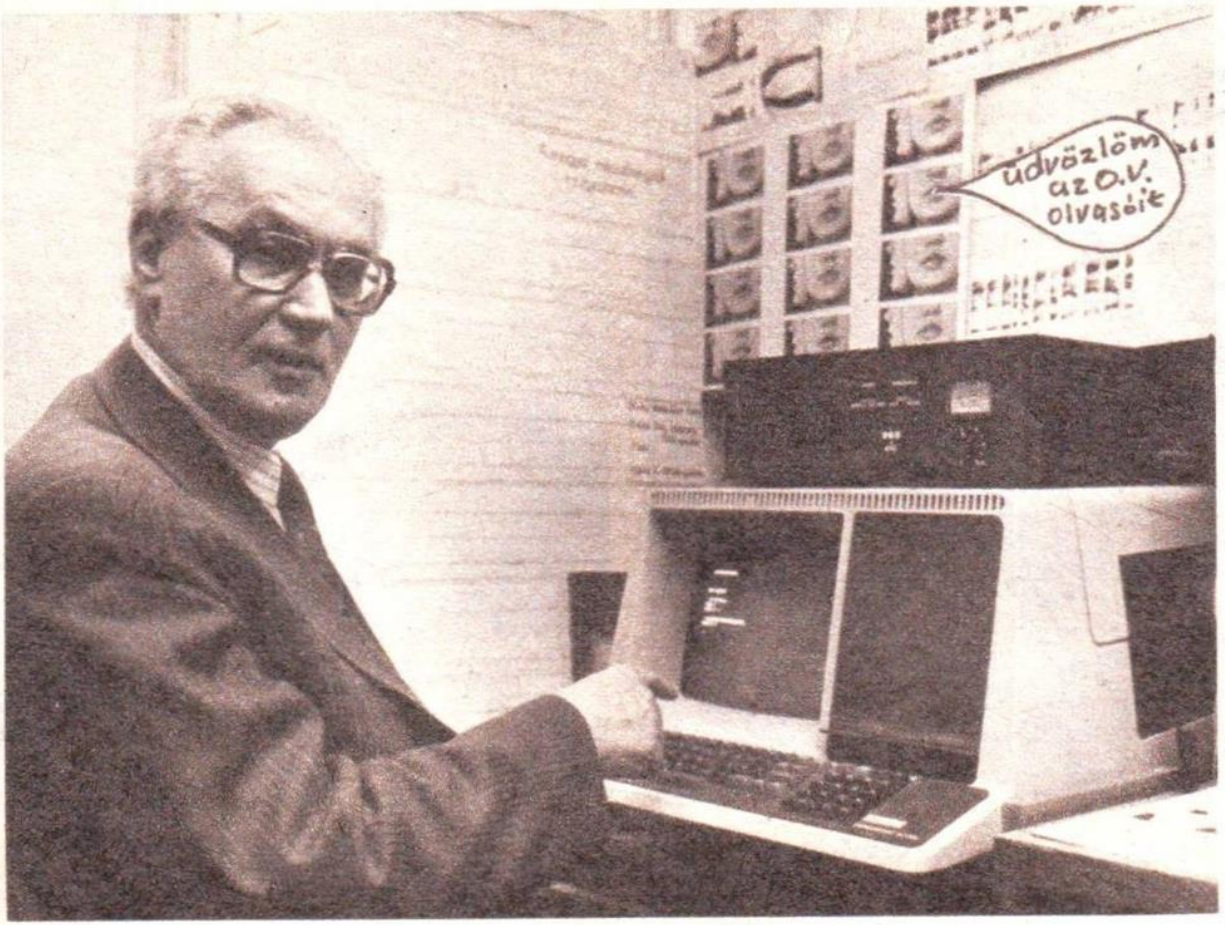

HungaroVox és Russon

- Azonos hardver (VOX / CYA 301) formánszintetizátor
  - MTA NYTud licensz
- Vezérlés számítógéppel Centronics porton
  - SZTAKI licensz
  - HungaroVox: Olaszy Gábor + Kiss Gábor
  - Russon: Bolla Kálmán + Kiss Gábor
- Komplett hardver újratervezés, számítógépes módszerek bevezetésével (pl. NYÁK tervezés)
- Érthetőségi tesztek

Még Moszkvába is eljutott

ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

Орган Центрального Комитета ВЛКСМ

КОМСОМОЛЬСКАЯ ПРАВДА

Основана в мае 1925 г. ● № 78 (18282) ● Пятница, 5 апреля 1985 г. ● Выходит ежедневно, кроме понедельника ● Цена 3 коп.

ГОВОРЯЩАЯ МАШИНА „РУССОН"

МУЖЕСТВО

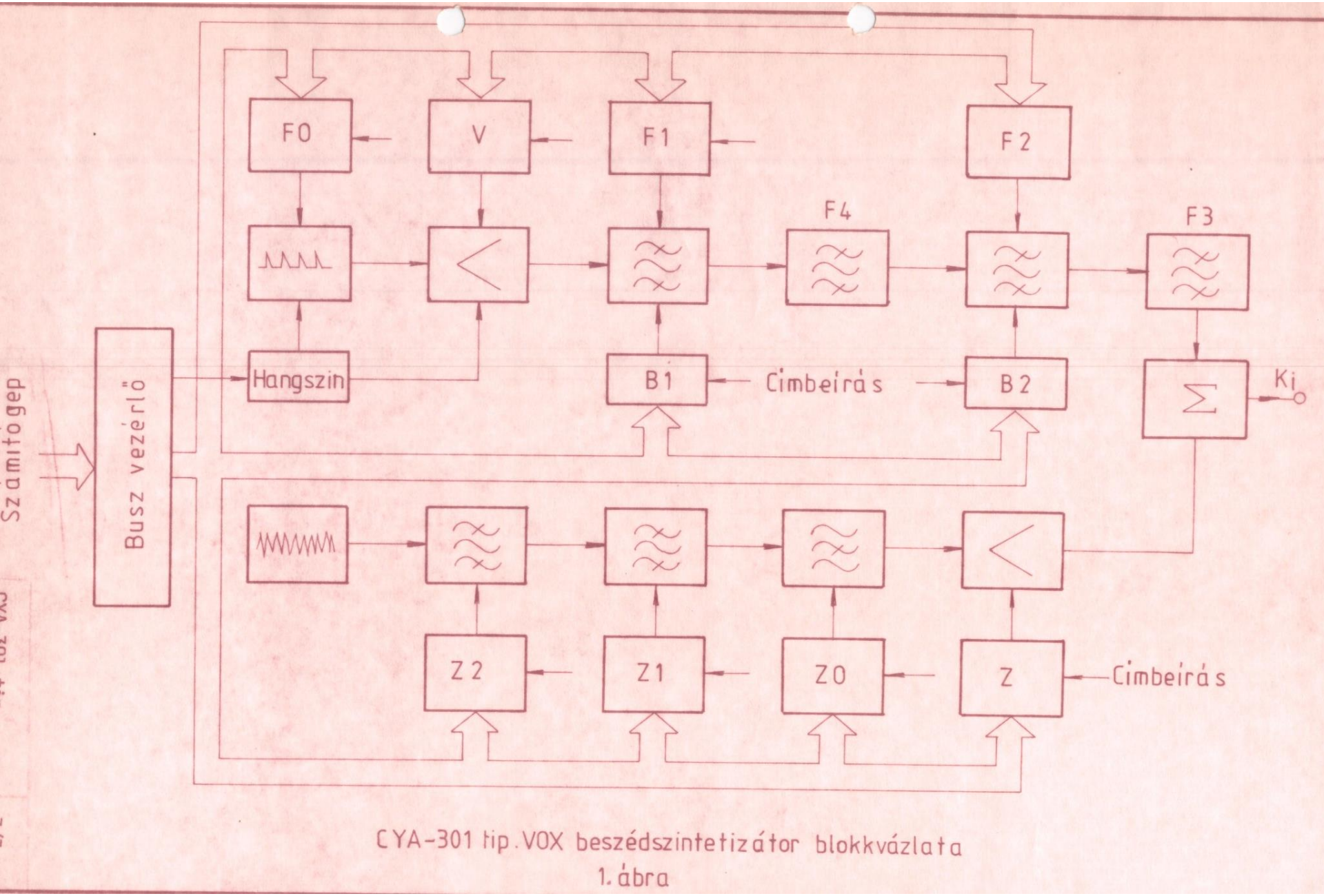

CYA-301 tip. VOX beszédszintetizátor blokkvázlata
1. ábra

VOX beszédszintetizáló

Műszaki leirás

Az ipari felhasználásra kifejlesztett valósidejü magyar nyelvű beszédszintetizáló rendszer a MTA Nyelvtudományi Intézetben folyó beszédakusztikai és szintetizálási kutatások egyik eredménye. Ez az első olyan beszédszintetizáló rendszer, amelyben a beszéddé átalakitani kivánt szöveget a magyar helyesirás szerint kell megadni és a mikroszámitógép ebből a betüsorozatból állitja elő a folyamatos köznyelvi beszédet. Hangja, beszéde nem emberi alapú, tehát hangszinében sem hasonlit valamely személy hangjához. A beszédet előre megtervezett akusztikai épitő elemek sorozatából állitja elő. A szótárnélküli, automatikus beszédelőállitáshoz ilyen, a nyelv akusztikai szerkezetét leiró elemtárat, elembázist kell képezni. Ez az elemtár 370 akusztikai épitőkockát /hangszeletet/ tartalmaz, A beszédelőállitás során ebből az elembázisból válogatja ki a számitógépprogram az éppen aktuális hangsor felépitéséhez szükséges épitőelemeket. Ezeket sorrendbe állitja, majd az épitőelemekben megadott bitkombinációk sorozatát a program közli a beszédgenerátorral és a beszéd hallható lesz a hangszóróban. Az elembázis egy-egy eleme a hangszelet, amely meghatározott időtartamú, frekvencia- és intezitásszerkezetű elemi beszédhangrész, vagy hangkapcsolódási szakasz. Egy-egy hangszeletnek nyelvi szempontból sem önálló jelentése, sem értelmes hanghatása nincs. A magyar beszédre az egyes hangszeletek paramétereit és paraméter értékeit az MTA Nyelvtudományi Intézetben végzett kutatások alapján állapitották meg és kódolták be a számítógép adattára számára. A magánhangzókat és az egyszerü szerkezetü beszédhangokat általában három hangszelettel jellemezzük. Ez a három hangszelet a következő hangfázisokat reprezentálja:

- az előző hanghoz való csatlakozás szakasza,
- a tiszta fázis szakasza,
- a következő hanghoz /vagy csendhez/ való csatlakozás része,

A bonyolult szerkezetű [illegible]

Szer

Kábelezési rajz:

Elvi, kapcsolás:

...egy csőhöz/ való csatlakozás része,

A bonyolult szerkezetű mássalhangzóknál a hangszeletkiosztás jóval összetettebb. A hangsorépitéshez egy megfelelő számítógépes program /a HUNGAROVOX/ az elembázis elemeiből a megadott betüsor szerint meghatározza a kiválasztandó hangszeleteket és ennek kódjaival vezérli a CYA-301 tipusú beszédgenerátort. Ez egy digitális vezérlésű analóg, soros beszédszintetizátor, amely áramköreivel az ember hangképző mechanizmusát utánozza. Zenés hangok képzéséhez periodikus jelre, zörej hangok képzéséhez zörej forrásra van szükség. Ezt a szintetizátor hangalkotó oszcillátorral, zajgenerátorral és változtatható karakterisztikájú szűrőkkel, erősitő és összegző elemekkel valósitja meg. /lásd. 1.ábra/

A beszédszintetizátor /CYA-301/ működtetését a SYSTER mikroszámitógép végzi. Az ezen futó számitógép programrendszer /HUNGAROVOX/ az alábbi feladatokat látja el:

- az akusztikai elembázis kezelése,
- az irás - hangszelet konvenció elvégzése,
- helyesirás értelmezése,
- leggyakoribb hasonulások és egyéb hangsorépitési szabályok értelmezése
- intonáció generálása,
- beszéd tömöritett tárolása,
- tárolt mintákból a beszéd előállitása,
- a beszéd manuális szerkesztése (pl. időváltoztatás, ritmus meghatározás, intonációs szerkezet generálás, dinamikai változtatás, beszédtempó meghatározás, hangnyújtás, hangrövidités stb.)

EAG Elektroakusztikai Gyár BUDAPEST	Rajzoló			CYA-301 tip.
	Szerkesztő			
	Témafelelős			Műszaki leirás
	Laborvezető			

Műszaki adatok:

- frekvenciatartomány:	70-7000 Hz
- interface	Centronics
- üzemi hőmérséklettartomány:	0-50 °C
- táplálás	220 V váltakozó feszültségről elő-állitott stabilizált +5V, +12V, -12V
- teljesitményfelvétel	22W
- névleges súly	5 kp
- névleges méretek:	
- magasság	80 mm
- szélesség	430 mm
- mélység	290 mm
- érintésvédelmi osztály beszerelt állapotban	I.
- relativ páratartalom	70 %
- külső hangszóró impedancia	8-16 ohm
- külső hangszóró terhelhetőség	2 W

El. anyaglista: Kábellista: Műszaki leírás:

Mi lett belőle?

- Néhány prototípus készült (pl. érintésvédelmi jóváhagyáshoz)
- A rendszerváltozás elsodorta a BEAG-ot
- A műszaki fejlődés elsodorta a diszkrét elemekből építkező megoldásokat
- Jöttek az egychipes megoldások

MultiVox
1986-2002
Beszélő óra (1988)

Ma: BME TMIT SmartLabs: 3 labor

Beszédtechnológia és Intelligens Interakciók Labor (Németh Géza)

Beszédfelismerés és Hangbányászat Labor
(Mihajlik Péter)

Beszédakusztikai Labor
(Sztahó Dávid)

~20 munkatárs, 5 állami finanszírozású (2 DSc, 9 PhD)

www.ai4eu.org

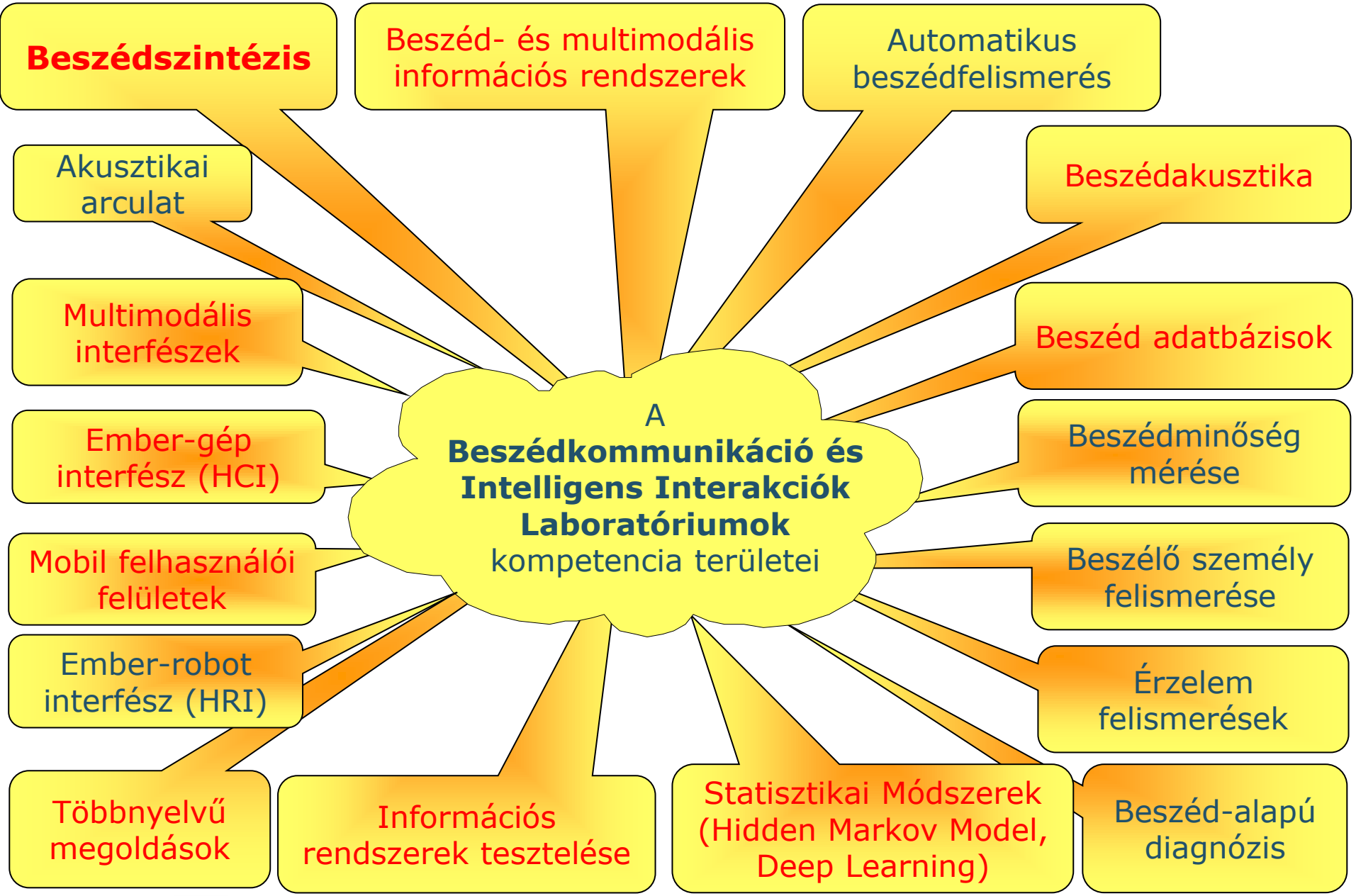
Beszédszintézis
Beszéd- és multimodális információs rendszerek
Automatikus beszédfelismerés
Akusztikai arculat
Beszédakusztika
Multimodális interfészek
Beszéd adatbázisok
Ember-gép interfész (HCI)
Beszédminőség mérése
A
Beszédkommunikáció és Intelligens Interakciók Laboratóriumok
kompetencia területei
Mobil felhasználói felületek
Beszélő személy felismerése
Ember-robot interfész (HRI)
Érzelem felismerések
Többnyelvű megoldások
Információs rendszerek tesztelése
Statisztikai Módszerek (Hidden Markov Model, Deep Learning)
Beszéd-alapú diagnózis

SmartLab munkatársak

Németh Géza
PhD 1997, Habil 2013
(Laborvezető)

Olaszy Gábor
DSc 2003

Zainkó Csaba
PhD 2010

Gyires-Tóth Bálint Pál
PhD 2013

Mohammed Al-Radhi
PhD hallgató

Csapó Tamás Gábor
PhD 2014

Bartalis Mátyás
Msc

Nagy Péter
PhD jelölt

Laczkó Klára
asszisztens

Sevinj Yolchuyeva
PhD hallgató

Hajgató Gergely
PhD hallgató

Hamdi Abed
PhD hallgató

SmartLab kutatási területek

- Gépi szövegfelolvasás (text-to-speech, TTS)
  - Elemösszefűzéses és korpusz-alapú
  - Gépi tanulás alapú (Deep Learning, Hidden Markov-model)
- Beszédszintézis részproblémái
  - Parametrikus kódolás, gerjesztési modellek
  - Intonációs modellek
  - Rövid- és kérdő mondatok prozódiája
  - Kommunikációs kontextus figyelembe vétele
  - 2D ultrahang-alapú artikuláció vizsgálat
- Ember-gép interakció
  - Humanoid robotok
  - Beszédkommunikációs segédeszköz
- Mély tanulás (Deep Learning)
- Alkalmazási lehetőségek

Mi is a beszédtechnológia?

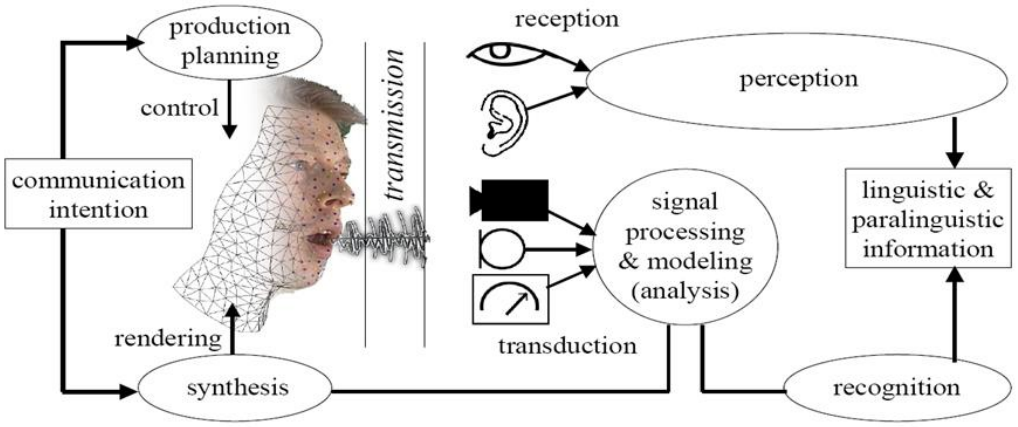

A természetes beszédlánc bármely elemének gépi megvalósítása (interdiszciplináris tudomány, AI???)

Gépi szövegfelolvasás

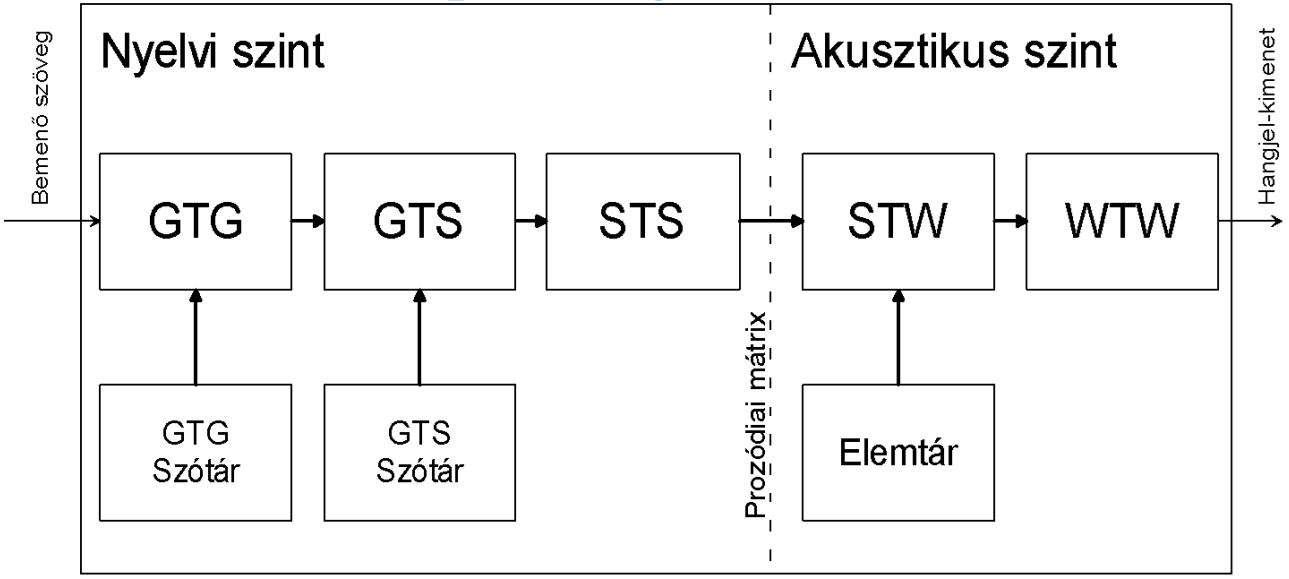

Történelem
közlekedés és beszédtechnológia

1791

2015

Hawking gépi hangja angolul és magyarul

Dectalk 1982

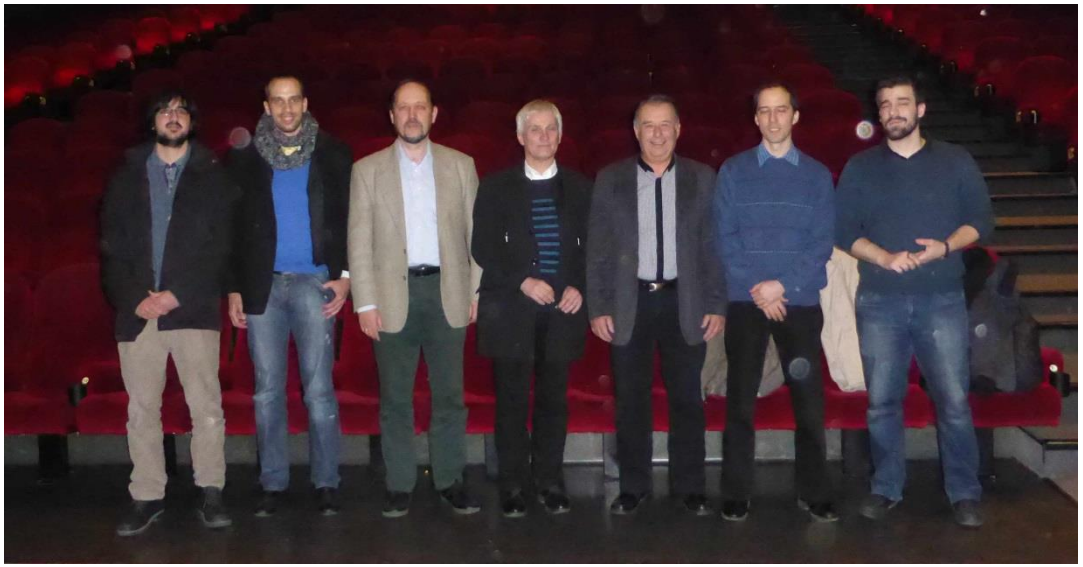

ProfiVox 2000 – 2014

Mindenség elmélete film magyar szinkronhangja

A fejlődés útja

A szabály-alapú modellek
(artikulációs csatorna, prozódia)

- mellett és helyett

Természetes elemek

- egyre nagyobb halmaza
- statisztikai modellépítés
- minimális jelfeldolgozás

Egységes(re törekvő) kiértékelés

Hullámforma összefűzés (termé

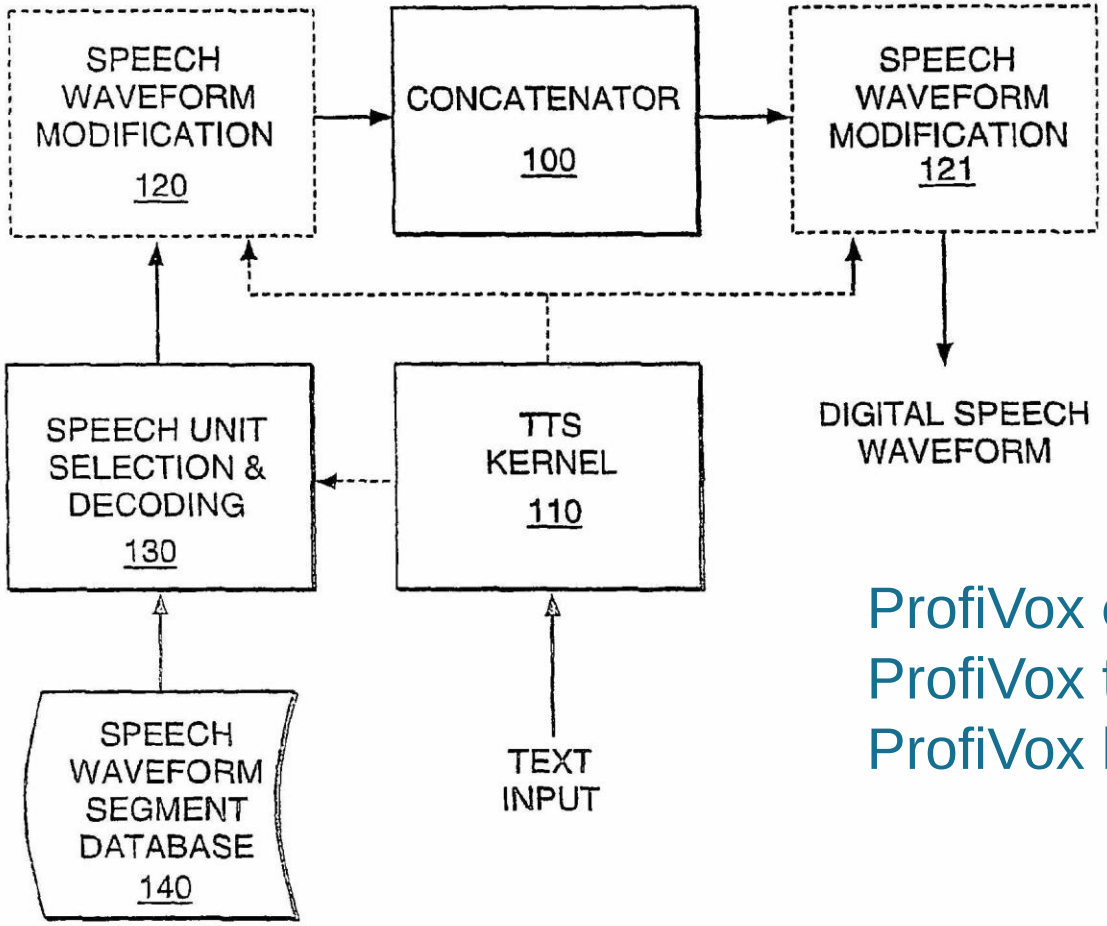

Hírfelolvasás (2004)

Futball hírek

ProfiVox diád 1995-

ProfiVox triád 2000-

ProfiVox korpusz 2002-

Utas információ (többnyelvű)

Új hang a magyar vasútállomásokon

Alapkutatás (Hidden Markov Model, HMM 1970-) 1

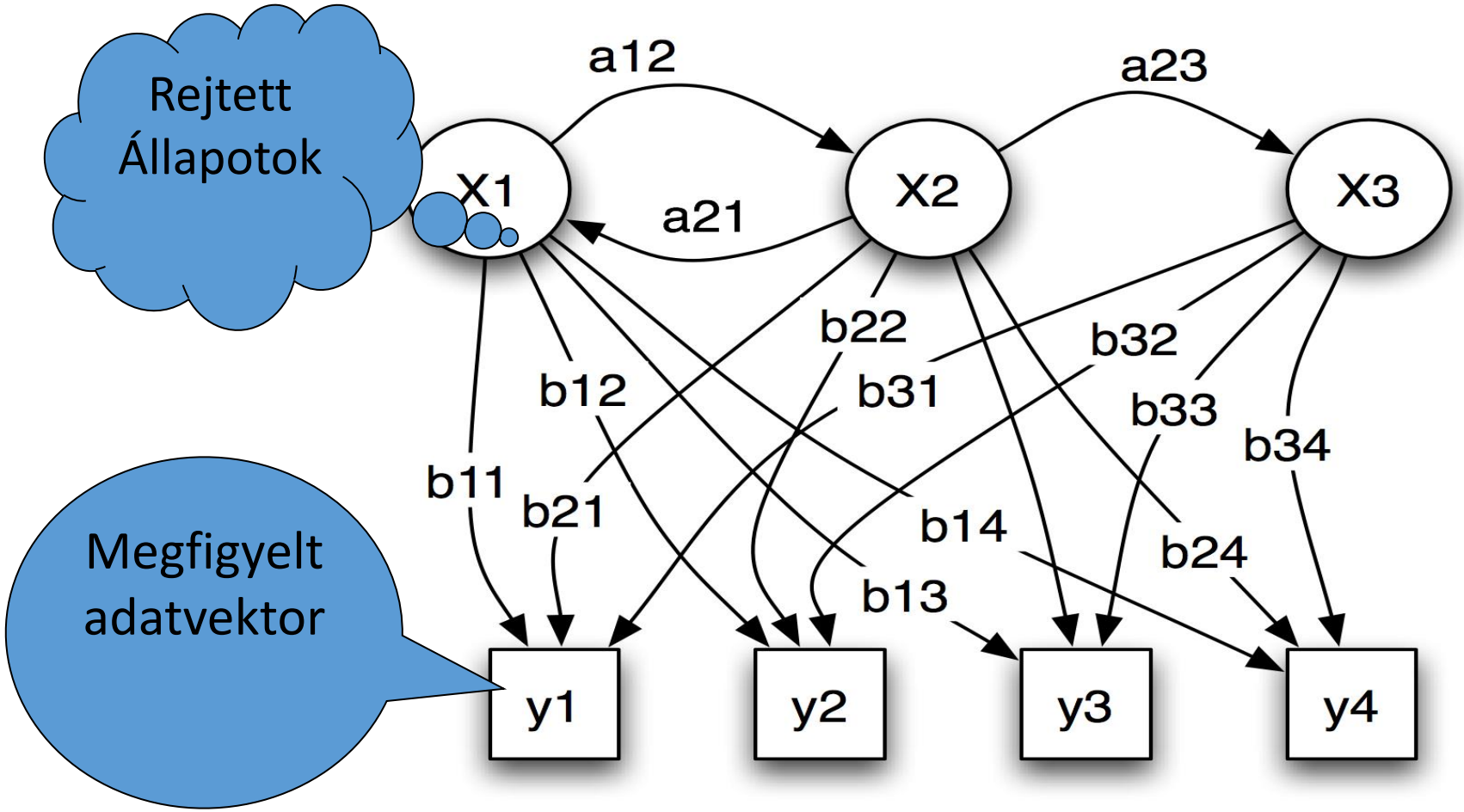

Alapkutatás (Rejtett markov modell, HMM) 2

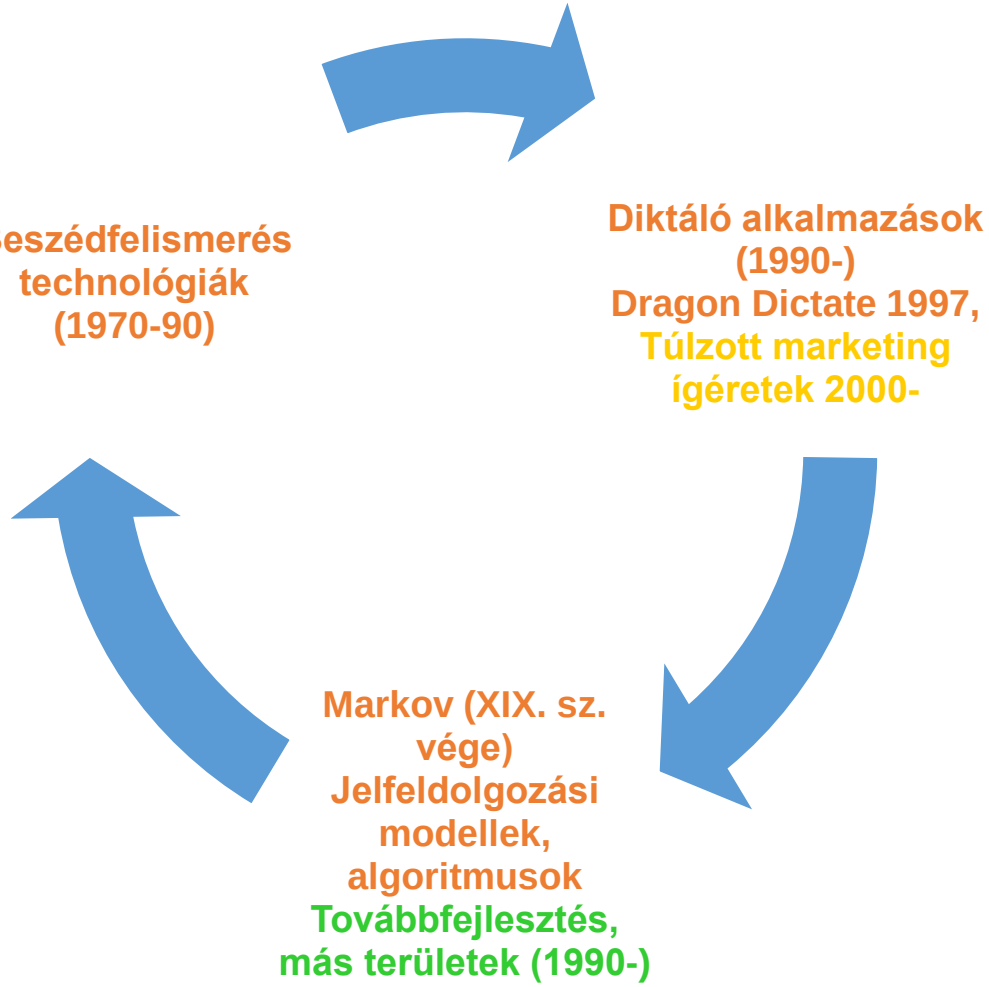

Technológia fejlesztés HMM-alapokon (rugalmasság, 200x-)

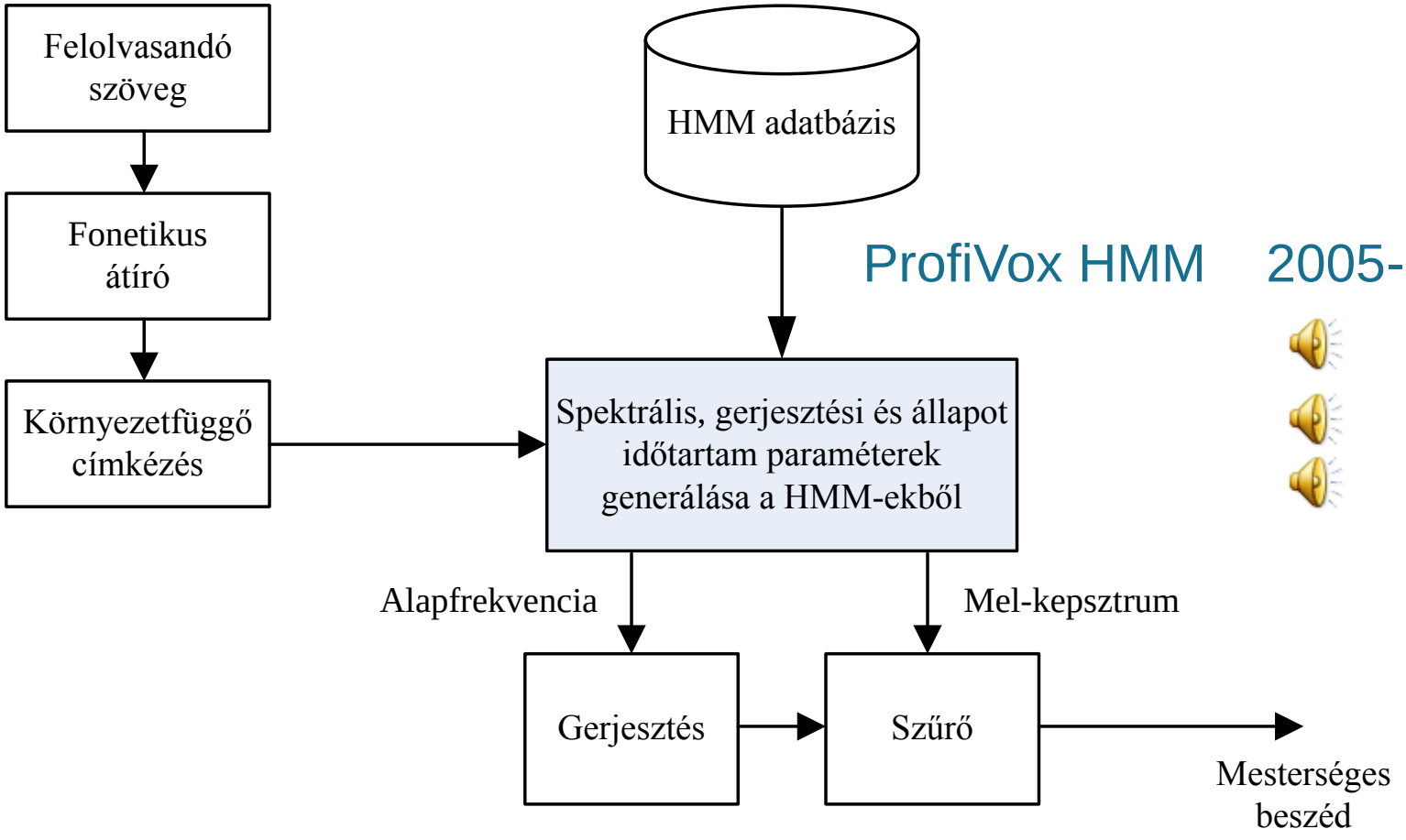

Hogyan csináljunk hang-bankot?

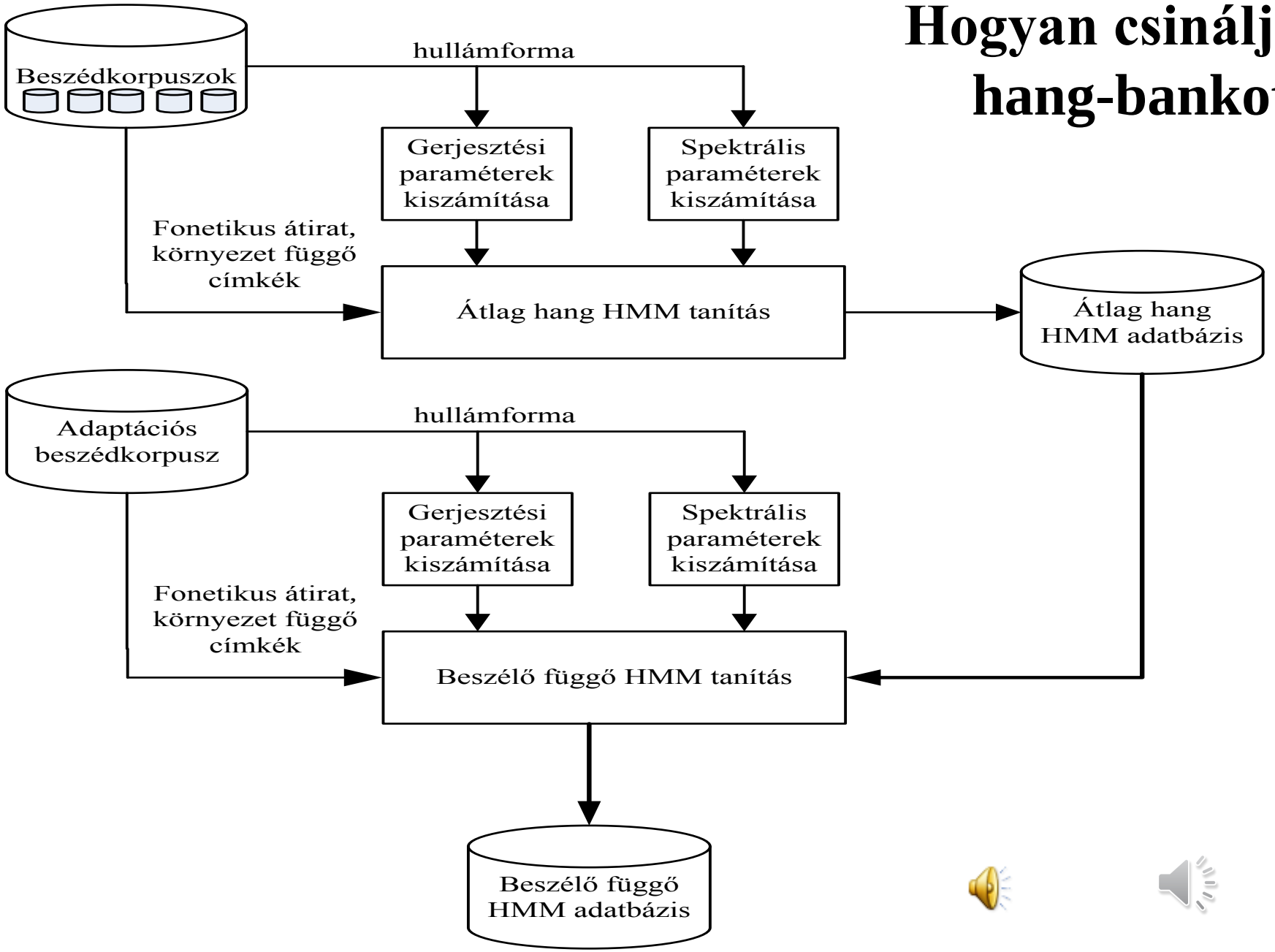

Alapkutatás (Neurális hálózatok)

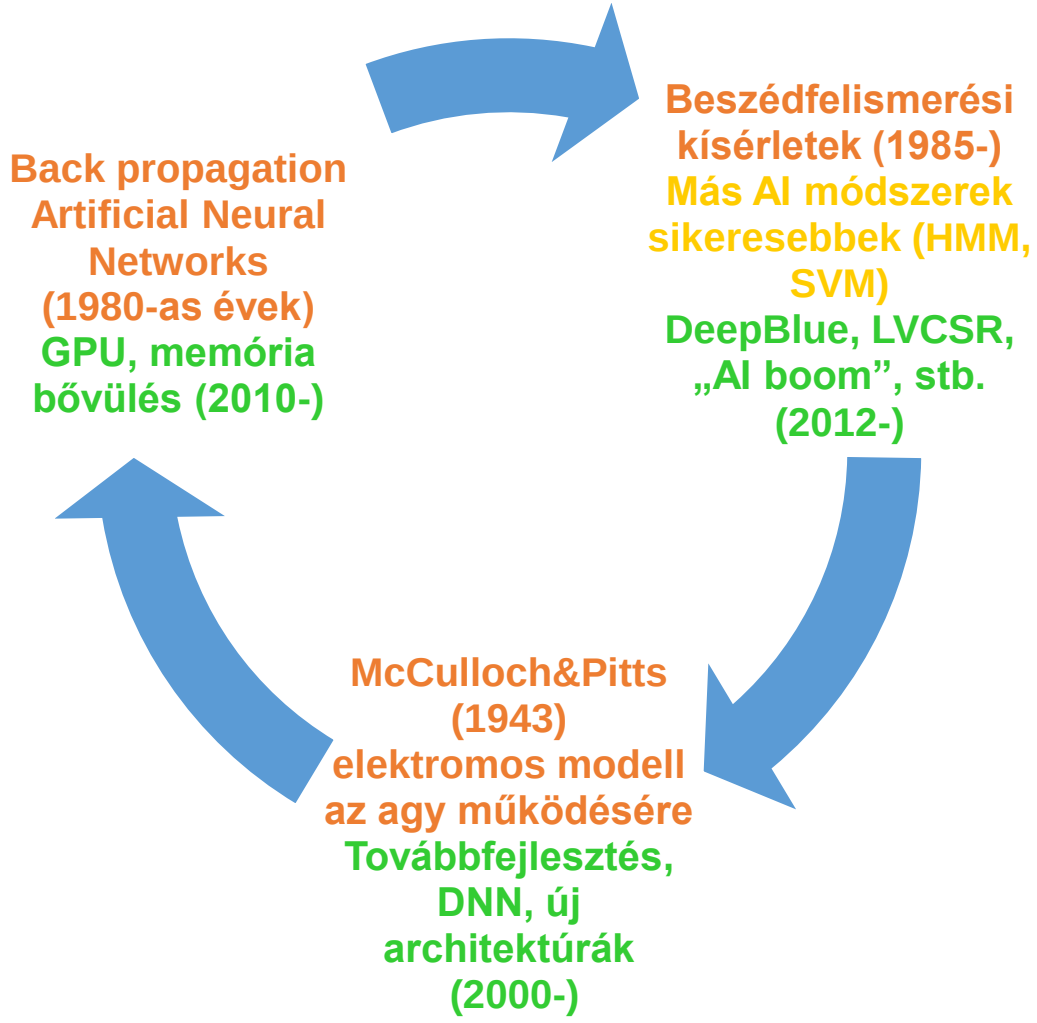

Wavenet (2016. szept.-)

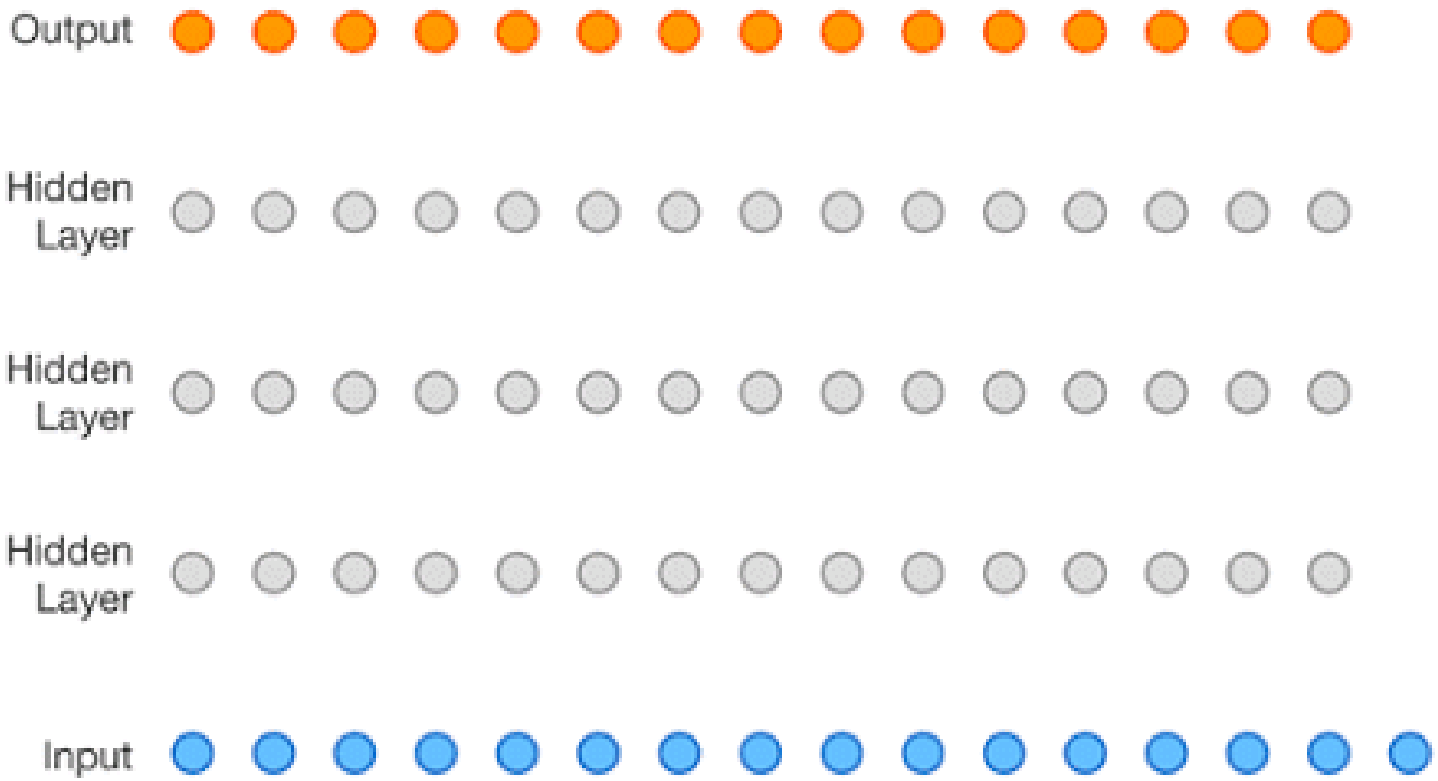

Ábra forrása: https://deepmind.com/blog/wavenet-generative-model-raw-audio/

Generálás

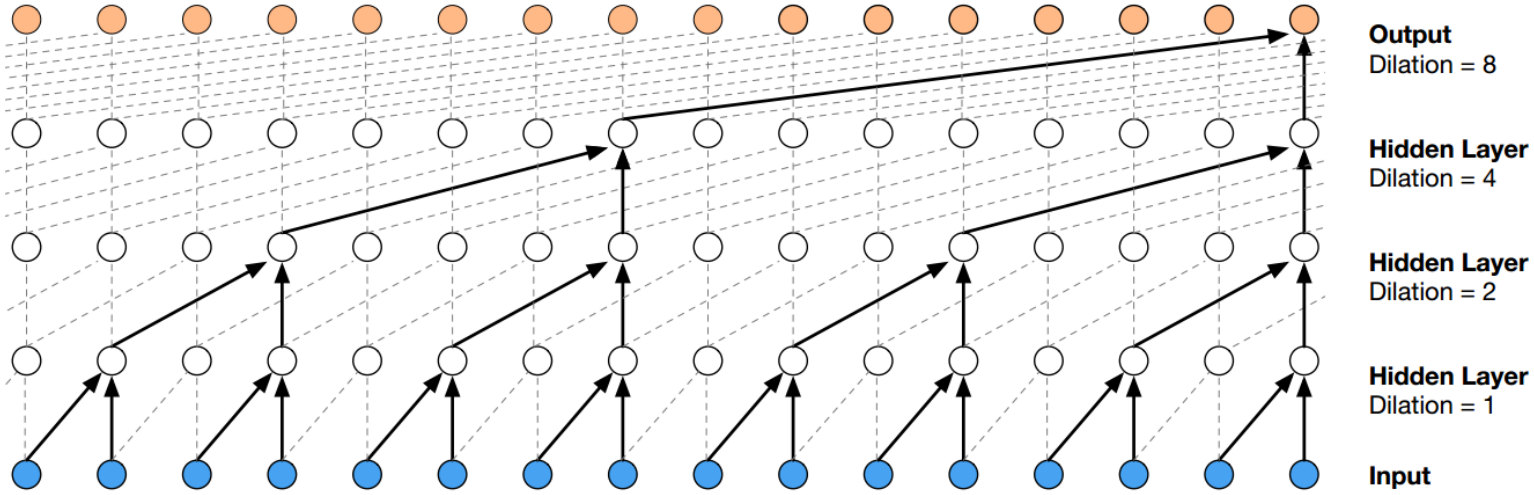

Google 2017. okt
(US angol és japán Google Assistant „élesben”)

Wavenet-alapú magyar TTS

- Női hang:
  Mátyus Kati
- Állomási bemondás
  - 3225 mondat
  - 44.1kHz, 16 bit
  - 27826s= 7 h 44

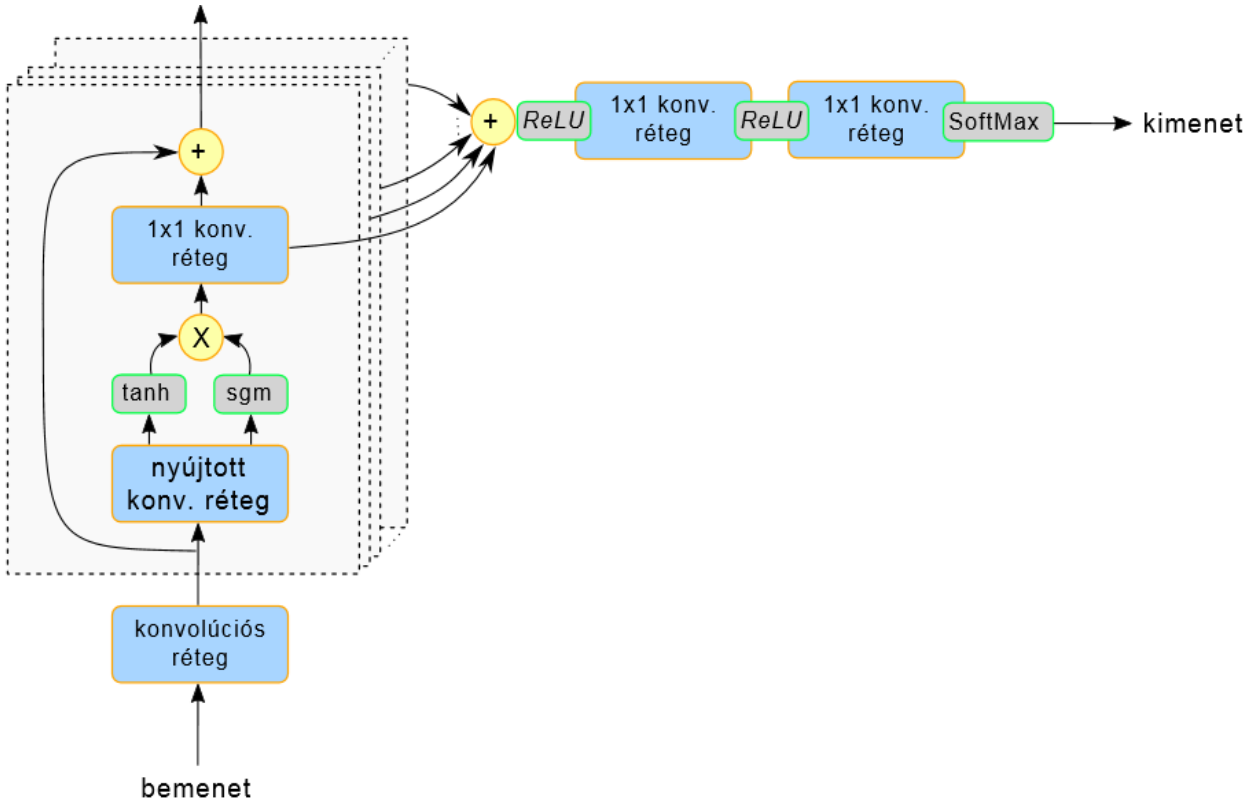

- Szövegből generálva:

Amit nem tudsz egyszerűen elmagyarázni,

azt nem is érted egészen.

2017. január november

Albert Einstein

A fejlődés egy mértéke

Blizzard Challenge (http://festvox.org/blizzard)

Év	Legjobb ember	Legjobb TTS	Legrosszabb TTS	Megjegyzés
2005	4,76	3,19	1,98	
2006	4,66	3,74	1,34	nagyobb adatbázis (5000 mondat)
2007	4,7	3,9	1,3	nagyobb adatbázis (8 óra)
2008	4,8	4,1	2.0	UK English (15 óra) + Mandarin (6.5 óra)
2009	4,9	4,2	1,9	
2010	4,8	4,2	1,6	zaj, kisebb adatbázisok
2013	4,8	3,9	1,2	300 órányi angol hangoskönyv címkézés nélkül
2017	4*	3,3*	0,7*	6,5 órányi angol hangoskönyv (56db) gyermekeknek (változatos stílus)*

Kutatási kihívások

Pontos referencia beszédfeldolgozási infrastruktúra (platform)

Spontán interakciók feldolgozása, kontextus függő beszédstílusok (színészet)

Elégséges (?) adat gyűjtése és annotálása

Hibrid (szabály-adatvezérelt) kombináció

Szöveg és beszédfeldolgozás DNN integráció

Kognitív infokommunikáció/robotika

Életközeli alkalmazások

- Egészségügy
- Idős emberek támogatása
- Ipari, gyártási alkalmazások

Hozzászólások

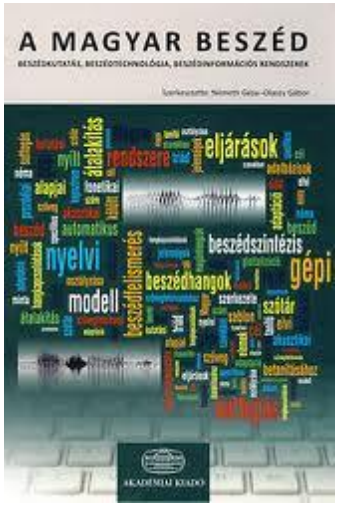

Mélyebb érdeklődőknek:

http://smartlab.tmit.bme.hu/
http://magyarbeszed.tmit.bme.hu/

Köszönjük

az NKTH Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal; ÚJ SZÉCHENYI TERV; MAGYARORSZÁG MEGÚJUL; Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal; EUROPEAN COMMISSION; Magyar Tudományos Akadémia 1825 **támogatását.**

BelAmi; ETO COM; CESAR CEntral And South-East EuropeAn Resources; PaeLife; VUK

(Teleauto, BelAmi, EtoCom -TÁMOP-4.2.2-08/1/KMR-2008-0007- , BME Kutatóegyetemi -TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0002- , CIP CESAR, AAL PAELIFE, VUK, Eureka DANSPLAT projektek)